

Ahmet Refik ve Askeri Tarihçilik

Ahmet Refik and Military Histography

Ahmet ÖZCAN¹

Araştırma Makalesi

¹ Prof. Dr. - Çankırı Karatekin Üniversitesi Edebiyat Fakültesi

ORCID: [0000-0002-6264-5977](https://orcid.org/0000-0002-6264-5977)

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Ahmet ÖZCAN

E-posta/E-mail:

kitapcigezgin@yahoo.com

Geliş tarihi/Received:

31 Ağustos 2020

Revizyon talebi/Revision

Requested:

22 Ekim 2020

Son revizyon /Last revision:

30 Ekim 2020

Kabul tarihi/Accepted:

31 Ekim 2020

Atıf/Citation:

Özcan, Ahmet. "Ahmet Refik ve Askeri Tarihçilik". *Türk Savaş Çalışmaları Dergisi* 1, no. 2 (2020): 109-117.

Özet

Bu makale Ahmet Refik'in Türk tarih yazımına akademik ve popüler alanlardaki katkısının askeri tarihçilik alanında ne şekilde görüldüğüne dair bir deneme niteliğindedir. Ahmet Refik ve yazılarına, askeri tarihçilik çerçevesinden bakan çalışmalar oldukça azdır. Dolayısıyla bu çalışma, Ahmet Refik'i bir yönüyle askeri tarihçi olarak sıfatlandırma anlamında bu sınırlı literatüre katkı yapmayı amaçlamaktadır. Makalenin deneme olarak tasarlanması Ahmet Refik'in askeri tarihe yaptığı katkıyı ancak bibliyografyası üzerinden seçilen yayınların incelenmesi ile sınırlandırılmış olmasından kaynaklanmaktadır. Biyografisiyle birlikte ele alındığında Ahmet Refik'in askeri tarihle ilgisinde askerlik mesleğinin ilk yıllarının önemli yer tuttuğunu görmektedir. Çalışma kapsamında onun kısa biyografisi ve askeri tarihle ilişkilendirilebilecek eserleri değerlendirildiğinde; Ahmet Refik'in Osmanlı Askeri tarihindeki boşluğun büyüklüğünü fark ettiği ve birçok farklı konuyla ilgili yazılar hazırladığı görülmektedir. Bu farklı konular arasında Osmanlı askeri yapısı hakkında sosyolojik, psikolojik ve kurumsal gözlemlerin yanı sıra kamuoyu ve propaganda amaçlı edebiyatın kullanımına da yer vermiştir.

Anahtar Kelimeler: askeri tarihçilik, Türk tarih yazımı, Ahmet Refik

Abstract

This article is an essay on how Ahmet Refik's contribution to Turkish historiography in the academic and popular fields appears in the field of military historiography. There are very few studies looking at Ahmet Refik and his writings within the framework of military historiography. Therefore, this study aims to contribute to this limited literature in terms of qualifying Ahmet Refik as a military historian. The essay design of the article is due to the fact that Ahmet Refik's contribution to military history was limited to the examination of the publications selected through his bibliography. Considered together with his biography, it is seen that the first years of the military profession have an important place in Ahmet Refik's interest in military history. When his short biography and his works that can be associated with military history are evaluated within the scope of the study; it is seen that Ahmet Refik realized the greatness of the gap in the Ottoman military history and prepared articles on many different subjects. Among these different subjects, he included sociological, psychological and institutional observations about the Ottoman military structure, as well as the use of literature for public and propaganda purposes.

Key Words: military history, Turkish historiography, Ahmet Refik

GİRİŞ

Türk tarih yazımında “tarihi sevdiren adam” olarak tanınan Ahmet Refik Altınay birbirinden farklı konuda yüzlerce makale ve kitaba imza atmıştır. Bu yazıları öncelikle gazete ve dergi gibi süreli yayınlarda yayımlanmış daha sonra kitaplaştırılmıştır. Üslubu, seçtiği konu ve yazıları okurla paylaştığı süreli yayınlar onun popüler tarihçi olarak tanınmasında etkili olmuştur. Fuat Köprülü'nün akademik alandaki öncü rolünü bir bakıma popüler tarih yazımında Ahmet Refik üstlenmiştir. Popüler tarih yazımı öğretilebilir, belirli kurumsal yapıların güdümünde sistematik ve sınıflandırılabilir bir yazım türü değildir, fakat yazarların üslup, muhatap kitlesi ve yayınlarını okurla paylaştığı araçların benzerliği onu tasnif etmemizi kolaylaştıran kolaylık sunmaktadır. Yazarın ayrıca Tarih-i Osmanî Encümeni gibi akademik nitelikli kurumlarda çalışması veya tarih disiplini çerçevesinde ortaya çıkan süreli yayınları kullanması modern tarihçiliğin gelişmeye başladığı yıllarda tarihçilerin ortak özelliklerindedir.

Tarihin milli bilinç, kanaat ve değer üretimi ile beraber bunlara toplumsal nitelik kazandırılması konusundaki işlevi daha çok popüler eserler vasıtasıyla olmuştur. Günümüzde de bu işlevi devam eden tarih yazımının muhatap kitlesiyle buluşması yeni araçların artışıyla daha yaygın hale gelmiştir. Sinema, televizyon ve hepsinden daha etkili tarih bilgisi üretici ve yayıcısı olan internet bunlardandır. Ahmet Refik Altınay zamanımızda yaşasaydı muhtemelen devrinde yaşadığı popülerliği sağlayan araçlardan daha güçlü yaygın bilgi kaynağı olan internet tabanlı sosyal medya hesaplarını kullanarak gündemin ihtiyaçlarına göre tarihsel olguları yeniden inşa ederek şöhretini ve misyonunu sürdürebilirdi. Onun için akademik sığınak olan uzmanlık alanları, çağ sistemi ve ele alınacak konuların bir sınırı yoktu. Tarihle ilgili her dönem ve konuyu genel eserler üzerinden ele alabilecek yeteneğe ve bilgi birikimine sahipti. Osmanlı tarihi alanında ise ilk el arşiv belgeleri, yazma ve matbu kaynakları kullanabilecek ustalıkta idi.

Ahmet Refik'in ele aldığı ve birçok eser verdiği konulardan biri de Türk askeri tarihiyle ilgilidir. Onun bu türden dikkat çeken yazıları ele aldığı konular itibarıyla Türkiye'deki modern askeri tarih yazımının başlangıç safhasındaki ilk örneklerdendir ve askeri tarih yazımına yaptığı katkı göz ardı edilemez. Bu katkı askeri tarihe dikkatlerin çekilmesi, ilgi uyandırılması ve askeri tarihçilerin yetişmesindeki etkisiyle birlikte düşünülmelidir.

Bu makale Ahmet Refik'in Türk tarih yazımına akademik ve popüler alanlardaki katkısının askeri tarihçilik alanında ne şekilde görüldüğüne dair bir deneme niteliğindedir. Ahmet Refik ve yazılarına, görebildiğimiz kadarıyla Efdal As'ın yazısı¹ dışında bugüne kadar askeri tarihçilik çerçevesinden bakılmamıştır. Dolayısıyla Ahmet Refik'i bir yönüyle askeri tarihçi olarak sıfatlandırma ikinci defa bu makalede olacaktır. As, askeri tarih yazımının geniş kapsamıyla düşünüldüğünde Ahmet Refik'in askeri tarihçi sıfatına haiz olabilecek yazıları olduğunu belirtmiştir. As, onu sadece askeri tarihçilik yönünden ele aldığı makalesinde Ahmet Refik'in askeri tarihle ilişkili konulardaki bazı eserlerini tespit ve tasnif etmiştir. Ahmet Refik hakkında diğer akademik nitelikli araştırmalar genellikle yüksek lisans tezi düzeyinde kalmıştır. Makale ise sınırlı sayıda. Muzaffer Gökman² ve Reşat Ekrem Koçu'nun³ müstakil olarak yayınlamış olduğu kitaplar onun hayatı

¹Efdal As, “Askeri Tarihçilik Yönünden Ahmet Refik”, *ISHE, Tam Metinler*, (Sakarya: ISHE, 2014), 178.

² Muzaffer Gökman, *Tarihi Sevdiren Adam Ahmet Refik Altınay*, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 1978).

³ Reşat Ekrem Koçu, *Ahmet Refik- Hayatı, Seçme Şiir ve Yazıları*, (İstanbul, 1938).

hakkında kapsamlı bilgi verilen eserlerdir. Halil İnalcık,⁴ Mehmet Kaan Çelen'in⁵ yazıları onun tarihçiliğine dönük incelemelerdir. Askeri tarih yazımıyla ilişkisi bu çalışmalarda konu edilmemiştir.

Onun yazılarının geneline bakıldığı zaman askeri tarihi ilgilendiren kısımları oldukça az sayıdadır. Ayrıca askeri tarih kavramının Türkiye'de akademik çevrelerde kullanımının yaygınlaşması henüz yeni sayılabilir. Askeri tarih konularını genel tarihten ayrı tutmayan tarihçilerin bu tarih yazımının ilgi alanına giren konulara farklı bir kategoriyle odaklanmaları mümkün değildir. Dolayısıyla yüzlerce yazısı bulunan bir yazarı böyle bir tasnifin içine almak ancak askeri tarihle ilgilenenlerin tercihi olmuştur. Makalemizin deneme olarak tasarlanması onun askeri tarihe yaptığı katkıyı ancak bibliyografyası üzerinden seçeceğimiz yayınlarla sınırlamış olmamızdır. Biyografisiyle birlikte ele alındığında Ahmet Refik'in askeri tarihle ilgisinde askerlik mesleğinin ilk yıllarının önemli yer tuttuğunu görmektedir. Aşağıda onun kısa biyografisi ve askeri tarihle ilişkilendirilebilecek eserleri belirli kategoriler içinde değerlendirilecektir.

BİYOĞRAFİSİ VE TARİHÇİLİĞİ

1880'de İstanbul'da doğan Ahmet Refik'in Babası Abdülaziz'in Vekilharıcı Hacı Ahmet Ağa'dır. Gürlükçüoğulları diye tanınan Ürgüplü bir ailedendir. Beşiktaş'ta ilkokula başlayan Ahmet Refik, ortaokuldan itibaren askerliğin içine girmiştir. Sırasıyla askeri rüştiye, Kuleli Askeri Lisesi ve Harp Okulu'nu bitirmiştir. Harp Okulundan mezuniyeti küçük yaştadır. 1898'de küçük yaşta bitirdiği Harbiye'den sonra piyade sınıfından subay olarak göreve başlamıştır.⁶ İlk görev yeri İstanbul'daki askeri okullar olmuş, böylelikle başkentin kültürel atmosferi ve askeri hareketliliğinde uzaklaşmamıştır.⁷ Harp Okulunu birincilikle bitirdiğine dair birçok yerde tekrarlanan bilginin aslı olmadığını okul kayıtları göstermektedir. Mezun kayıtlarında piyade 19. sıra olarak görünen Ahmet Refik'in erkân-ı harp sınıfına ayrıldığı not edilmiştir.⁸ Bunun nedeni açıkça belirtilmese de babasının Sultan Abdülaziz'in vekilharıcı olmasından dolayı sınıf-ı mahsus da yer almış olma ihtimalinden kaynaklanmış olabilir. Ahmet Refik ile sınıf arkadaşı olan Behiç Erkin anılarında zadeğân sınıfı olarak da bilinen sınıf-ı mahsustan bahsederken bu sınıfa kayıt olanların arasında babaları sarayda küçük mertebelerde görev almış öğrencilerin de olduğunu söylemektedir.⁹ Ahmet Refik'in muvazaflık süresi kısa sürmüş her iki gözündeki ileri derecede rahatsızlıktan dolayı emekliliğini istemiştir. Yapılan tetkik sonucunda 3/1/1329 tarihinde emekli edilmiştir.¹⁰ Ahmet Refik, Birinci Dünya Savaşı sırasında geçmiş harplere ait vesikaların tetkikiyle görevlendirilmiştir. 5 Nisan 1334 tarihinde de Kafkas Cephesi'nde vukua gelen Ermeni mezalimini tespit etme görevi verilmiştir.¹¹

Subaylığa başladıktan sonra girdiği yazı dünyasının içinde tanınmış bir isim olacaktır. Askerlik hayatı gibi genç yaşta başladığı yazarlığıyla özellikle II. Meşrutiyet'in ilanından sonrasında dikkatleri üzerine çekmeğe başlamıştır. Bu dönemin ilk yıllarında yaşanan siyasi ve kültürel

⁴ XIII. Tarih Kongresi, Ankara 1999.

⁵ M.Kaan Çelen "Erken Modern Türk Tarihçileri ve Ahmet Refik(Altınay)" *Türk Tarihçileri*, Editör: Ahmet Şimşek, Pegem Akademi(Ankara, 2016).

⁶ Neşet tarihi Emekli Sandığı Arşivi'nde 1314-1 olarak görünmektedir. E.S.A.AT-103458; Mektebe girişi 1311.

⁷ Koçu, a.g.e, s.7; Halit Bayrı, "Müverrih Ahmet Refik", *Yeni Türk*, Sayı 59/60 İkinci Teşrin-Birinci Kanun 1937.

⁸ Kara Harp Okulu Arşivi Künye defterlerinden alınan bu bilgi ve Ahmet Refik'in neden kurmay sınıfına ayrıldığı konusunda yorumlarından dolayı Fatih Gürses'e teşekkür ederim.

⁹ Behiç Erkin, *Hatırat (1876-1958)*, 2. Baskı, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2019), 31-36.

¹⁰ E.S.A.; İlk emeklilik nedeniyle ilgili Milli Savunma Arşivi'nde ayrıntılı bilgi verilmemektedir.

¹¹ Milli Savunma Bakanlığı Arşivi, Şahıs Dosyası (Tekauit Şube Müdürlüğü) No: 30858, 25/9/858, Sayı 885.

hareketlilik entelektüel hayatı canlandırmış, aydın sınıfı memleket meseleleriyle ilgili Meşrutiyet'in sağladığı geçici serbestlikte fikirlerini rahatça yazabilir hale gelmiştir. Bu ortamda Ahmet Refik, Ahmet Mithat'ın genel okuyucu üzerindeki etkisinin benzerini tarih gibi belirgin bir alanda göstermiş, tarih meraklısı okurun aradığı yazar olmuştur. Onun ilk yazılarında askerlik mesleğinin ağır bastığı fark edilmektedir. Birçok süreli yayında yazmış olsa da Türk matbuatında uzun soluklu gazetelerinin başında gelen *İkdam*'daki yazıları tanınmasında büyük katkı sağlamıştır.

Hakkında yazılanların birçoğu ölümü üzerine gazetelerde çıkmıştır. Bu yazılarda tarihçiliği hafife alınmaktadır. Fuat Köprülü'nün eleştirilerini saymazsak, Ahmet Refik'e akademik ilgi ölümünden uzun süre sonra gösterilmiştir. XIII. *Türk Tarih Kongresi*'nde Halil İnalçık, sunduğu bildiriye Türkiye'de Osmanlı tarihçiliğinin ilk öncüleri arasına Ahmet Refik'i de almıştır. İnalçık, genel olarak akademik dünyada pek dikkate alınmayan Ahmet Refik'in, Osmanlı tarihçiliğindeki yerine dair önemli tespitlerde bulunmuş ve onun Osmanlı tarihçiliğine katkısına dikkat çekmiştir.¹² Bu eserlerde ortaya koyulan veriler dikkate alındığında ortaya çıkan netice daha önce belirttiğimiz Köprülü'nün akademik çalışmalarındaki etkisi ve kurucu rolü neyse Ahmet Refik'in de popüler tarihçiler üzerindeki rolü ve öncülüğünün benzer olduğudur. Muzaffer Gökman'ın onun hakkındaki eserine başlık olan “Tarihi sevdiren adam” tabiri, Ahmet Refik'i tek cümleyle tanımlamak için yeterli olacaktır. Tarihçiliğinden ziyade tarihi sevdirmesi onun başta gelen vasfıdır. Özellikle gazete ve dergiler vasıtasıyla yazdığı dönemde geniş okur kitlesine ulaşabilen yazarlar arasına girmiştir. Tarihe sevgi ve ilginin milliyetçilikle paralel yükselişinde onun kalemi önemli bir rol oynamıştır. 1930'lu yılların tanınmış popüler tarih yazarı M. Turhan Tan, Ahmet Refik'e gösterilen ilgiyi şöyle ifade ediyordu;

Ahmet Refik şüphe yok ki müverrihti. Lakin onda tarih bilgisi kadar tarihi sevdirmek ve okutmak bilgisi de vardı. Hiçbir kimse tarafından tekzip edilmeyeceğine emin olarak söylüyorum: memleketimizde Ahmet Refik adlı biri çıkıp da tarihi eserler yazmasaydı, bugün umumileşmiş ve Garp âlemine bile müessir olmaya başlamış olan tarih sevgimiz vücut bulmayacaktı onu bu bakımdan sade bir tarihçi değil tarih mimarı da sayabiliriz.¹³

Onunla ilgili bu tespit askeri tarih merakı ve askeri tarihçilerin doğuşuna da teşmil edilebilir.

Ahmet Refik çalışmalarında daha çok Osmanlı Türklüğü üzerinde durarak ihtisas sahasını da belirlemiştir. Bu sahada da aktüel olaylarla ilişkili olabilecek konuları arşiv ve basılı kaynaklardan seçtikleriyle anlaşılabilir bir dilde yorumlamıştır. Arşiv kaynaklarına ulaşip kullanabilmesi onun modern Osmanlı tarihçileri arasında da yerini belirlemiş ve sonrasında reisi olmak üzere *Tarih-i Osmanî Encümeni*'nde aldığı görevler kurumsal tarihçiliğe katkısını göstermiştir. Askeri okullardan başlayıp Darülfünunla devam eden hocalığı tarihçi olarak mesleki yoğunluğunu belirlemiştir. Bunların ötesinde kendi kuşağı arasında popüler tarih yazımını profesyonel olarak icra etmiş nadir bir örnektir. Onun eserlerinde işlediği konular sonraki popüler tarihçilerin ana malzemesi olacaktır. Geçmiş asırların popüler anlamda ilgi duyulabilecek konularının ilk tespiti ve bunlara dikkat çekilmesi onun tarafından yapılmıştır. İlk olarak onun ele aldığı konuları sonraki kuşak yazı ve

¹² Halil İnalçık- Bahaeddin Yediyıldız, “Türkiye’de Osmanlı Araştırmaları: I- Türkiye’de Modern Tarihçiliğin Kurucuları”XIII. *Tarih Kongresi*, 1999, s.85-166

¹³ Gökman, *a.g.e.*, s.23: Ahmet Refik için bkz. Ahmet Özcan, *Türkiye’de Popüler Tarihçilik* (1908-1960), (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2011), 296-298.

romanlarında tekrar etmişlerdir. Mesela *Kadınlar Saltanatı* meselesi seleflerine iyi bir malzeme sunmuştur .Yahya Kemal'e atfedilse de "Lale Devri" adlandırması onunla yaygınlaşmıştır.

ASKERİ TARİHÇİLİĞİ

Ahmet Refik'in tarihçi sıfatıyla ortaya çıktığı dönem Türkiye'de tarihçiliğin gelenekten moderne hem kurumsal hem de bireysel açıdan dönüşmeye başladığı, tarihçiliğin, tarih felsefesinin tartışıldığı, Osmanlı ve Türk tarihinin hanedan merkezinden çıkıp bir bütün olarak ele alınmaya başladığı yıllardır. Ahmet Refik, dönemin mevcut literatürüne bakarak Osmanlı İmparatorluğu tarihinin henüz yazılmadığı kanaatine ulaşmıştır. Bu kanaatini Avrupa ile mukayese ettiği harp tarihi üzerinden de paylaşır. Ona göre Avrupa milletleri arasında harp tarihi yazılmamış tek millet Türklüdür.¹⁴ Bu tespiti yaparken tarih araştırmalarında karşılaştığı çaresizliği de göz önüne sürmektedir. O, yazılarında özellikle askeri tarih açısından değerlendirilebilecek eserlerinde Türklük ve Ordu ilişkisinde diğer milletlerden ayırt edilmesi gereken retorığı üretirken yapılması gerekenler bakımından ufuk açmıştır.

Harp tarihi konusu modern askeri okulların gelişimiyle doğru orantılı olarak daha erken dönemde gündemi gelmişti. Bu ders Harbiye'de okutulmaya başladığı ilk zamanlarda çeviri kaynaklarla idare edilebiliyordu. Ahmet Refik'in milletimizin harp tarihi yazılmamıştır şeklindeki tespiti Birinci Dünya Savaşı sonrası yıllarında Erkan-ı Harbin başlattığı tarih yazma girişimiyle ayrı bir tecrübe kazandığı zamana denk gelir. Subaylığın ilk yıllarındaki teknik konuların dışına çıkmanın zamanı gelmiştir. Ayrıca askeri okullarda öğretmenlik yapması ve harp tarihinin ders olarak varlığına rağmen söz konusu olan Osmanlı tarihi olunca mevcut eksikliği içeriden görmüş ihtiyacı dışarıya yansıtmıştır. Harp tarihi genel tarih yazımının dışında değildir. Genel tarih yazımındaki gelişim ve tarihin öğretimi ötekine de yansır hatta birbirini dolaylı olarak etkilemiştir. Aşağıda Ahmet Refik'in askeri tarih alanıyla ilişkili eserleri belli başlıklar altında kategorize edilerek askeri tarihçiliğe hangi açılardan katkı sunduğu gösterilecektir.

Ordu-Siyaset, Ordu-Millet, Subay, Komutanlık

Ahmet Refik'in yazı hayatına girdiği ilk yıllarda Ordu'nun siyasetle iç içe geçmiş görüntüsü henüz belirgin değildir. Askeri okullar ve subaylar arasında ülkenin içeride ve uluslararası alandaki durumundan kaynaklı endişeler, milliyetçi düşüncenin doğuşu, gizli cemiyetlerin ülke idaresine dönük muhalefetinin orduya da yansıdığı bir takım kıpırdanmalar başlamıştır. Uzun süredir yenileşme sürecinde olan Orduda Alman etkisinin belirgin şekilde arttığı yeni bir safhaya girilmiştir. Askeri okullar yeniden düzenlenirken, askeri konular ve subaylık mesleği de bu safhadan payını almıştır. Askerlerin yazdığı ve çıkardığı eserler resmi yayınların dışına çıkmış, subaylar askerlik mesleğiyle olduğu kadar aktüel siyasetle de yakından ilgilenmeye başlamışlardır. Ahmet Refik, yazarlık hayatının ilk safhalarında askerlikle ilişkili bir tercüme yayımlamıştır. "Büyük Frederik'in Generallerine Talimat-ı Askeriyesi" adıyla yayımlanan bu tercüme eser, Prusya Kralı Frederik'in komutanlara yaptığı konuşmadan alınmıştır. Kral burada komutanlara toplumların başarıya ulaşması için komutanların dikkat etmeleri gereken konulardan bahsetmiştir. İlk eserleri arasında Napolyon'un harp örnekleri ve usullerini içeren yazısı da bulunmaktadır. Ayrıca Osmanlılar için meşhur yabancı simalardan olan Goltz Paşa hakkında da benzer bir yazı yayınlamıştır.¹⁵ Bunlar genç

¹⁴ "Tarih-i Harbimiz" *Ümid*, Sayı 11, Kanun-ı Evvel 1335, s.6

¹⁵ *Malumat*, 1-29, s. 178-220, 25.3.1315; As, a.g.m., s.178.

subay ve yeni mezun Harbiyelilerin askeri nitelik ve rol model arayışında tarihe yön vermiş askerlere karşı sempatisinin ürünleri gibidir. Onun *Meşhur Osmanlı Kumandanları*¹⁶ adlı eseri modern orduların komutan ve liderliği öne çıkaran örneklerinin Osmanlı'da karşılık bulmasıyla ilgili olmalıdır. Batının meşhur komutanlarla öne çıkardığı askeri tarihi karşısında Osmanlı ordusunun kumandanları da keşfedilmeliydi. Ahmet Refik bu konudaki boşluğun farkına varmıştı, fakat araştırmaları onu Osmanlı kumandanlarının hususi hayatlarıyla ilgili müstakil eserlere götürmüyordu. Bunun için hakkında en çok bahsedilenlerle yetinecekti.¹⁷ Clausewitz'i okumuş, ondan etkilenmiş harbi ve daha doğrusu onu başarılı kılan kumandanların hayatını incelemenin faydasına inanmıştı.¹⁸ Ona göre Osmanlılar gayet tecrübeli ve cesur kumandanlar emrinde savaşmışlardı. Komutan seçiminde birinci şart şecaat, sadakat, siyasi ve askeri maharetti. Büyük zaferler elde etmiş Osmanlı komutanlarının yetiştirilmesi bu özellikleri dikkate alan bir eğitim süreciyle alakalıydı.¹⁹ “Eski Osmanlı Ordusunun Esasları”²⁰ adlı yazısında kumandanların zafer kazanma sırları konu edilerek, günümüzde yazılan bazı tarihi şahsiyetlerin liderlik sırlarına benzer bir örnek verilmiştir.

Onun Meşrutiyet başlangıcında inkılabı savunan ateşli bir subay olduğu anlaşılmaktadır. “Ordumuz ve İnkılap” adlı yazısında Abdülhamit devrini zulümle tasvir ederken Meşrutiyet Devri kahraman orduyla muazzam milletin zulme son verdiği bir zaman olarak gösterilir.²¹ Yine Abdülhamit devrini kastederek yazdığı “Devr-i İstibdat ve Zabitler”²² adlı yazısında subayların bu dönemde yaşadığı zorlukları konu edinmiştir. Maddi imkânsızlıkların yanı sıra kıyafetlerinin eksikliği Alman talim terbiyesiyle çelişmeler olduğu, subayların kitap dahi alamadığı ve okumaya imkânları olmadığı şeklinde tespitlerde bulunmuştur. Ayrıca rütbe, terfi ve refah düzeylerinin bir ölçüye bağlanmadığını ifade etmiştir. Yazısı esasında dönemin fikri çalkantılarla dolu atmosferinde mesleki rahatsızlıklarında gazete yoluyla dile getirildiği bir gözlemin muhalif pozisyonundaki yansımasıdır.

Ahmet Refik'in ordu-millet, ordu-siyaset, ordu-toplum ilişkisini ele aldığı eserleri bunlarla sınırlı değildir. “Mektep, Vatan, Ordu”, “Vatan ve Ordu”²³ gibi yazıları askeri sosyolojinin de ilgisini çekebilecek niteliktedir. *İki Komite İki Kıtıl*²⁴ adlı eserindeki tespit ve gözlemleri cephe gerisinde yaşananlar, asker, halk, birey, idareciler ve komutanlar dikkate alınarak hazırlanmıştır. Bu eseri de askeri tarihin konularını interdisipliner bir şekilde genişleten yeni askeri tarih yazımı açısından kayda değer bir örnektir. *Millet-i Müsellaha* adıyla çevrilen eseriyle ordu-millet kavramını ortaya atan ve modern ordularla ilişkilendiren Von der Goltz Paşa'nın “Emsal-i Harbiye ve Hikemiyesi”²⁵ başlığıyla savaşa hazırlık notlarını yayımlayan Ahmet Refik kendi yazılarında Eski Türklerin Osmanlıların ilk dönemine kadar ordu-millet şeklinde organize olduğu fikrindedir.²⁶ Goltz'un modern ordu için kavramsallaştırdığı “ordu-millet” düşüncesi Türk tarihçiliğinde klasik ve modern dönemleri içerecek bir olgu olarak sıkça vurgulanmaktadır. Türklerin ordu-millet olarak

¹⁶ Ahmet Refik, *Meşhur Osmanlı Kumandanları*, Kitabhane-i Hilmi, İstanbul 1318.

¹⁷ *A.g.e.*, S.18.

¹⁸ *A.g.e.*, S.17.

¹⁹ *A.g.e.*, S.43.

²⁰ *Resimli kitap*, Cilt I, Sayı 4-5, Kanun-ı Evvel, 1324, Kanun-ı Sani 1324, s.252-261; 401-459,

²¹ *Musaver Mubit*, cilt 2, sayı 14-36 ve 15-37, Temmuz 1325, 433-434.

²² *Millet*, 8, 12/8/1908

²³ *As*, a.g.m., s.179.

²⁴ Ahmet Refik, *İki Komite İki Kıtıl*, Orhaniye Matbaası, Kitaphane-i İslam ve Askeri, 1919.

²⁵ *İrtika*, Edebiyat-ı Askeriye, Sayı, 106,107,108, Nisan 1901.

²⁶ *Sabaif-i Muzafferiyet-i Osmaniyeh*, Hazırlayan: Yaşar Çalışkan, (İstanbul: 2018), 17-21.

tanımlanmasında Ahmet Refik'in ilgili yorumlarının sonraki tarihçilere de yansımış olduğu düşünülebilir.

Osmanlı Askeri Teşkilatı

Askeri okullarda harp tarihi okutulmaya başlanması Osmanlı askeri teşkilat tarihi ve seferler hakkında ele alınabilecek eserlere ihtiyaç doğurmuştu. Dünya harp tarihi tercüme eserler vasıtasıyla yapılabilse de Osmanlı harpleri ve askeri teşkilatı üzerinde bu açıdan yapılmış eserler üretememişti. Geleneksel tarihçilik ile modern tarihçilik arasında geçiş döneminde yazmaya başlayan Ahmet Refik'in ilgi alanı Osmanlı tarihi ve daha çok Yakınçağ'a kadar olan dönemdi. Ahmet Refik'in Osmanlı askeri teşkilatına dair, eserlerinde genel bilgiler bulunabilir, fakat doğrudan askeri tarihe odaklandığı yazılarında daha spesifik bilgi bulmak mümkündür. Mesela ordu teşkilatı, insan kaynakları, yayalar, devşirme usulü, yeniçeri ordusu, piyade, süvari, topçu, yardımcı sınıflar, silahlar, ateşli silahlar, cephane, çadırlar, asker alma usulleri, disiplin, savaş usulleri, strateji ve tabiye üç sınıfın hareket şekilleri gibi konuları ele aldığı yazıları bulunmaktadır.²⁷ Yine başka bir yazısında devşirmeler, acemi oğlanları konu edinmiştir. Yıldırım Beyazıt'ın yenilgisi sonrasında oğlan ihtiyacının karşılanması için Hristiyanlardan oğlan alınması konusunu ele almış; “Onuncu Asırda Acemi Oğlanlar” adıyla yeni bir yazı yazmıştır.²⁸ Eski Osmanlı Askerliği dizisinden “On Birinci Asır Hicride Devşirme” usulünü ele aldığı yazıları benzer yazılarını tamamlayıcı niteliktedir. On İkinci Asırda Türk Donanması, gemi isimleri kürekli yelkenli gemiler tersaneler, gemilerde bulunan mühimmat yiyecek işleri, personel sayısı uymakla yükümlü oldukları yönetmelikler kaptan atama görevden alma cezalandırma ve takdir. “On Beşinci Asırda Türk Usul-i Harbi” adlı yazısında atlı birlikler silahlar işlenmiştir. “On Sekizinci Asırda Fransa ve Türk Askerliği” adlı yazısı çeviridir. Burada Tott'un hatıralarından yararlanmıştır.²⁹

Seferler, Muhasaralar, Zaferler, Çocuklar

Osmanlı tarihinde dikkat çeken yer edinmiş sefer, muhasara ve zaferleri değişik vesilelerle gazete ve akademik sayılabilecek dergilerde işlemiş, kitaplar yazmıştır. Bunlardan biri de Baltacı Mehmet Paşa ve Büyük Petro'yu ele aldığı kitaptır.³⁰ Bu kitabında Baltacı'nın askeri olarak kazandığı zaferi siyaset meydanındaki beceriksizliği yüzünden kaybettiğini yazmaktadır. Ahmet Refik savaşın öncesi hali vererek başladığı kitabında özellikle yerli ve yabancı kaynak kullandığının vurgusunu yapmıştır.³¹ Birinci Viyana Kuşatması, Kosova, Niğbolu, Varna, İstanbul'un Fethi, Çaldıran, Mohaç ve Haçova gibi muharebeler onun ele aldığı diğer konulardandır.³² Yazılarına tahkiyecî üslubu yansımıştır. Bunlar harp tarihi incelemelerinde olduğu gibi metodolojik bir yaklaşım içermezler. Savaş öncesi, neticeleri, vakaların hikâyesi, kişisel yorumlar ve arşiv vesikalarının sunumudur. *Sabaif-i Muzafferiyet-i Osmaniye* adlı eserinde bu usulün dışına çıkmıştır. Mukaddime kısmında Osmanlı zaferleriyle ilgili birçok lisanda eserler vücuda getirilse de askeri harekâtı teferruatıyla anlatmadıklarını yazmıştır. Kendisinin bu eserinde askeri harekât hakkında ve stratejik sonuçlar çıkarmak için birçok kaynağa müracaat ettiğini belirtir. Eserine Osmanlıların askerlikle ilişkisi millî yapı üzerinden kurulur.

²⁷ Gökman, s.128. ; *Sabaif-i Muzafferiyet-i Osmaniye*, s.17-56.

²⁸ Gökman, s.254.

²⁹ Gökman, s. 262-263.

³⁰ *Baltacı Mehmed Paşa ve Büyük Petro*, Kitabhane-i İslam ve Askeri, (İstanbul: 1327), 4.

³¹ *A.g.e.*, s.4-6.

³² Bkz. *Sabaif-i Muzafferiyet-i Osmaniye*.

“Tarih-i Harbimiz” adlı yazısında da bunu dile getirmiştir. Türklerin askerlikle ilişkisi anlatılmıştır. Osmanlılarda usul-i harp, Onların başarılarını askerliğin faziletlerini, dini rehberliği, kahramanlık ve cesaretleri üzerinden açıklar. Osmanlı ordusunun azim ve güven, ikmal durumunun bütün dünyaya örneklığı, kamu oyunu gücünü vurgulayan halkın ordunun yanında olması ve zafer müjdesini nasıl beklediğini gösteren yazısı ordunun manevi hazırlıklarını ele alan nitelikte “Eski Osmanlılarda Harp ve Hissiyat-ı Umumiye”³³ yazısında vurgulanmıştır.

Ahmet Refik çocuklara tarih serisi adıyla bir dizi küçük kitap da yayınlamıştır. Bu eserlerde pedagojik dikkat hissedilmekte bilginin yanı sıra tarihi küçük yaşlarda sevdirmeye ve milli bilinç oluşturma kaygısı görülmektedir. *Türk Akıncıları, Kanije Gazileri, Viyana Önünde Türkler, Deniz Kabrakanlarımız, Büyük Türk Zaferleri* gibi çocuk kitapları vardır. Latin Harflerinin kabulünden kısa bir süre sonra çıkan bu kitaplar hem okuma alışkanlığı hem de tarihi bilgi verebilecek niteliktedir. Onun Osmanlı neferi için yazdıkları da bu türden kaygıları içermektedir. Türk askerini milli kimliğin öne çıkan değerleriyle birlikte tasvir eder.

SONUÇ

Sonuç olarak Ahmet Refik’in bugün askeri tarihçiliğin anlamıyla bütünleşen birçok yazısı olduğu anlaşılmaktadır. Bu makalede yazılar ilgi kurmanın dışında derinlemesine incelenmemiştir. Buna rağmen Ahmet Refik, sınırlı sayıda örnek kullandığımız yazılarından Osmanlı askeri yapısı hakkında sosyolojik, psikolojik, kurumsal gözlemlerin yanı sıra kamuoyu oluşturma ve propaganda amaçlı edebiyatın kullanımına da müracaat ettiği görülmektedir. Bu yazıda bu yönü üzerinde fazla durulamamıştır. Avrupa kaynaklarını takip eden Ahmet Refik, Osmanlı Askeri tarihindeki boşluğun büyüklüğünü fark etmiş, birçok farklı konuyla ilgili yazılar hazırlamıştır. Onun harplerle ilgili olsa da doğrudan operasyonel harp tarihi açısından konuları almadığı, askeri tarihin bugünkü kapsayıcı anlamıyla bütünleşen birçok yazısı olduğu ve bu bakımdan devrine göre askeri tarih yazımını açısından kayda değer yazıları olduğu görülmektedir. Askeri tarihi ilgilendiren yazılarının ve eserlerinin daha derinlikli ve uzun soluklu incelemeye tabii tutulmasıyla Türkiye’de askeri tarih yazımının gelişimi ve Ahmet Refik’in rolü ortaya konulabilir.

³³ *Harb Mecmuası*, Sayı 20,21, Temmuz-Ağustos 1333,s.309-312, 331-333

KAYNAKÇA

- Ahmet Refik, *Meşhur Osmanlı Kumandanları*, Kitabhane-i Hilmi, İstanbul 1318.
- Ahmet Refik, *Baltacı Mehmed Paşa ve Büyük Petro*, Kitabhane-i İslam ve Askeri, İstanbul 1327.
- Ahmet Refik, *Harp Mecmuası*, Sayı 20-21. Temmuz-Ağustos 1333.
- Ahmet Refik “Tarih-i Harbimiz” *Ümid*, Sayı 1I, Kanun-ı Evvel 1335.
- Ahmet Refik, *Resimli kitap*, Cilt I, Sayı 4-5, Kanun-ı Evvel-Kanun-ı Sani 1324.
- Ahmet Refik, *Musavver Muhib*, cilt 2, sayı 14-36 ve 15-37, Temmuz 1325.
- Ahmet Refik, *İrtika*, Edebiyat-ı Askeriye, Sayı, 106,107,108, Nisan 1901.
- Ahmet Refik, *İki Komite İki Katal*, Orhaniye Matbaası, Kitaphane-i İslam ve Askeri, 1919.
- Ahmet Refik, *Sabaif-i Muzafferiyet-i Osmaniyeye*, Hazırlayan: Yaşar Çalışkan, İstanbul, 2018.
- As, Eftal, “Askeri Tarihçilik Yönünden Ahmet Refik”, *ISHE, Tam Metinler*, 2014.
- Emekli Sandığı Arşivi: E.S.A. AT-103458
- Kara Harp Okulu Arşivi: Künye Defterleri
- Milli Savunma Bakanlığı Arşivi: Şahıs Dosyası: (Tekait Şube Müdürlüğü) No: 30858, 25/9/858, Sayı 885.
- Bayrı, Halit, “Müverrih Ahmet Refik”, *Yeni Türk*, Sayı 59/60 İkinci Teşrin-Birinci Kanun 1937.
- Çelen, M.Kaan, “Erken Modern Türk Tarihçileri ve Ahmet Refik (Altınay)”, *Türk Tarihçileri*, Editör: Ahmet Şimşek, Ankara, 2016.
- Erkin, Behiç, *Hatrat (1876-1958)*, 2. Ankara: Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2019
- Gökman, Muzaffer, *Tarihi Sevdiren Adam Ahmet Refik Altınay*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 1978.
- İnalçık, Halil-Yedyıldız, Bahaeddin, “Türkiye’de Osmanlı Araştırmaları: I- Türkiye’de Modern Tarihçiliğin Kurucuları” *XIII. Tarih Kongresi*, 1999.
- Koçu, Reşat Ekrem, *Ahmet Refik- Hayatı, Seçme Şiir ve Yazuları*, İstanbul, 1938.
- Milli Savunma Bakanlığı Arşivi, Tekait Şube Müdürlüğü, No: 30858, 25/9/858, Sayı 885.
- Özcan, Ahmet, *Türkiye’de Popüler Tarihçilik (1908-1960)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2011.
- Sevük, İsmail Habib, *Tanzimat’tan Beri*, Cilt 1, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1942.